

הסתכנות לצורך מחיית עמלק

קושיות על דברי החינוך

במצוה צג כתב החינוך: "ואלו הו' עממין נצטוינו להרגם בכל מקום שנוכל להם וכו' וכל שבא לידו אחד מהם ויכול להורגו בלא סכנה ולא הרגו עובר בלאו". הוא מתנה איפוא חיוב זה באי הסתכנות. וכן כתב במצוה תכ"ה, מצות "החרם תחרימם": "ועובר על זה ובא לידו א' מהם ויכול להורגו מבלי שישתכן בדבר ולא הרגו, בטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו שנאמר עליהם 'לא תחיה כל נשמה'". במנחת חינוך הקשה שם: "וצ"ע, נהי דכל המצוות נדחים מפני הסכנה, מכל מקום מצוה זו דהתורה צייתה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס כמבואר ברמב"ן, ובדרך העולם נהרגין משני הצדדין בעת מלחמה. א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם, אף דהוא סכנה. א"כ דחיה סכנה במקום הזה, ומצוה להרוג אותו אף שישתכן? וצ"ע." ויעיין גם בדברי הנצי"ב בהעמק דבר בראשית ט, דבריים כח; ובדברי מן הרב זצ"ל במשפט כהן סימן קמג עמ' שטו – שטז וסימן קמד עמ' שכו – שכז; ובשו"ת מקום-שמואל סימן ח.

לכאורה יש להוסיף ולהקשות מדברי החינוך על דבריו שלו: כאמור, במצות החרמת ז' עממין כתב שחיוב היחידים בה הוא רק בלא הסתכנות, ואילו גבי חיוב היחידים במחיית עמלק לא כתב זאת כלל. שלגבי מחיית עמלק (מצוה תר"ד) כתב "ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כח בידם, בכל מקום ובכל זמן, אם אולי ימצא א' מכל זרעם. ועובר על זה ובא לידו א' מזרע עמלק, ויש ספק בידו להורגו ולא הרגו – בטל עשה זה." בפשטות מוכח שהחינוך סובר, שחיוב היחידים במחיית עמלק הוא אף תוך הסתכנות. וצריך עיון מה הברל יש בין מחיית עמלק לבין החרמת ז' עממין לעניין הזה.

הגאון ר' משולם ראטה בשו"ת קול-מבשר ח"ב סימן מב השווה שיטות החינוך והרמב"ם, ופירש שהן במלחמת ז' עממין והן במלחמת עמלק סוברים שניהם שעיקר המצוה מוטלת על הציבור בדרך מלחמה. אעפ"כ גם היחיד עובר בלאו גם שלא בשעת מלחמה (ועיין להלן מה שיש להעיר בכך). עפ"ז כתב שיש לתרץ את קושיית המנחת-חינוך הנ"ל: מה שכתב החינוך "מבלי שישתכן" – אינו אלא בחיוב היחיד שלא בשעת מלחמה. וכן היא דעתו של בעל החינוך במצות מחיית עמלק (מצוה תר"ד). שאף כי עיקר המצוה מוטל על הציבור והמלך להכריעם ולאבדם

ליל במלחמת מצוה, בכל זאת גם על כל יחיד יש חיוב בזה. נראה מדברי בעל קל-מבשר, שהוא סובר ברעת החינוך שאף חיוב היחידים במחיית עמלק הוא בלא הסתכנות. אולם מדברי החינוך מוכח שאינו סובר כן, שהרי לא ציין זאת כלל לגבי חיוב היחידים במחיית עמלק, וכמו שהראינו לעיל.

נשים במלחמת מצוה

במצוה תרד כתב החינוך: "ובאמת כי גם על כל יחיד מישאל הזכרים מוטל החיוב להורגם וכו'". במנחת-חינוך שם הקשה: "צ"ע, למה יפטרו נשים ממצות עשה זו, דאין הזמן גרמה, ומלחמה זו מבואר דאף כלה מחופתה וכו'". ועוד כתב החינוך אף במצוה תרג, מצות זכירת עמלק: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב לא לנשים". הוא תולה את חיוב הזכירה בחיוב המחייה, ולכן לדעתו הפטור ממחייתו של עמלק פטור אף מזכירתו (עי' במנחת-הש"ח שהעיר על תליה זו, ואכמ"ל). אף על כך הקשה במנחת-חינוך: "והרהמ"ח פטור נשים ממצוה זו, ונראה קצת דפוטר אותן מהלאו גם כן, וברמב"ם אינו מבואר זה. וצריך ראייה לפטור נשים ממצות עשה שאין הזמ"ג, ובפרט במקום לאו גם כן. ומ"ש כי להם לעשות מלחמה ולא לנשים, באמת מלחמת מצוה הכל יוצאין, אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה, כמבואר בש"ס וברמב"ם פ"ז כאן וכו'".

בביאור משנת סוטה, סוף פרק שמיני, נחלקו המפרשים. מפשטות לשונה נראה שבמלחמת מצוה אף נשים חייבות. ונראה שמפשטות דבריה מקור דברי הרמב"ם, שבסהמ"צ, בסוף השורש הארבעה עשר, סובר שדוקא במלחמת הרשות פטורות הנשים, הא במלחמת מצוה חייבות. ואפשר שמטעם זה הביא את דין המשנה בפ"ז מהלכות מלכים הל' ד' כלשון המשנה, ולא פירש ולא פירט, משום שמשמעותה הפשוטה של משנת סוטה הולמת את שיטתו. אולם הרדב"ז בדבריו על הרמב"ם (פ"ז ממלכים ה"ח) כתב: "דקשה, וכי דרך נשים לעשות מלחמה, דקתני וכלה מחופתה, והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה? וי"ל, דהכי קאמר: כיון שחתן יוצא מחדרו, כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה. ואפשר דבמלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומוזן לבעליהם, וכן המנהג כיום בערביות." גם הרש"ש העיר על דברי משנת סוטה: "משמע דגם נשים יוצאות למלחמה, וחדוש הוא. ואולי אינן יוצאות אלא לבשל ולאפות וכד' לצורך הגברים אנשי המלחמה". כעין זה כתב גם בתפארת-ישראל בלשון ודאי, שעל כורחין אין כוונת המשנה אלא ליציאתה לספק מזון ולתקן הדרכים.

לכאורה לפי זה אפשר היה לתרץ, שאף החינוך פירש משנת סוטה שלא כדעת הרמב"ם, ואין כוונת המשנה ללמו' שנשים חייבות במלחמת מצוה ממש. ואולם במצות החרמת ז' עממין (מצוה תכדה) כותב החינוך במפורש שנוהגת מצוה זו

בזכרים ובנקבות, ולכאורה נראה שמקורו לכך הוא ממשנת סוטה, שאם לא כן מה מקור יש לכך. לפי זה נראה שמפרש משנת סוטה כפשוטה, דהיינו שאף נשים חייבות במלחמת מצוה. ועי' בדברי המנ"ח במצוה תכ"ה, שפירש כן את דברי החינוך. לפי זה עומדת קושיית המנ"ח הנ"ל במקומה. ועוד: לפי זה לכאורה יש אף סתירה בין מה שכתב החינוך גבי מצות החרמת ז' עממין לבין מה שכתב במלחמת עמלק. בפשטות, זוהי כוונת המשנה למלך בהגהתו על מצוה תר"ד, וכמו שבאר דבריו במנחת חינוך שם.

עוד יש להזכיר את שהעיר באבני-נור (או"ח סי' תקט) על דברי החינוך, שחיוב היחידים במחיית עמלק "מצוי גם באשה כענין סיסרא ויעל, ולמה כתב שהמצוה רק בזכרים שהם בני מלחמה".

בסוף השורש הי"ד שבספה"מ כתב הרמב"ם וז"ל: "ובעת זכרי ג"כ המצוות אשר לא יתחייבו לנשים עשה ולא תעשה, אומר: 'זאת אין הנשים חייבות בהם'. וידוע שאין הנשים דנות ולא מעידות ולא מקריבות קרבן בידיהם ולא נלחמות מלחמת הרשות. וכל מצוה שהיא תלחה בבית דין או בעדים או בעבודה או במלחמת הרשות איני צריך לומר 'זאת אין הנשים חייבות בה', כי זה תוספת דיבור אין בו צורך". לאור כלל זה נמצאנו למדים שבמחיית עמלק (עשה קפח), זכירת עמלק (עשה קפט) ואיסור שיכחתו (ל"ת נט), שאלת שלום (עשה קצ),¹ "ויד תהיה לך" (עשה קצב), "ויתד תהיה לך" (עשה קצג), "ולא תערוץ מפניהם" (ל"ת נח), בכל מצוות אלו אף נשים חייבות לדעתן, מתוך שלא ציין בהן שפטורות, אף שנוהגות כולן במלחמת מצוה. בפשטות מטעם שהרמב"ם סובר שבמלחמת מצוה אף הנשים חייבות, וא"כ שייכים כל חיובים אלו אף בהן. אולם החינוך חולק על הרמב"ם, שבמצות שאילת שלום (תקכו), במצות "ויד תהיה לך" (תקסו), מצות "ויתד תהיה לך" (תקסו), בהשוואת ענינה שם עם המצוה הקודמת) ובמצות "אל תראו ואל תחפזו" (תקכה), בכלן כתב שנוהגות בזכרים ולא בנקבות, שאינן בנות מלחמה. בכל אחת ממצוות אלו הקשה המנ"ח כדרכו על דברי החינוך מפשט משנת סוטה, שמוכח ממנה שבמלחמת מצוה אף נשים חייבות, וא"כ תתחייבנה במצוות הנ"ל במלחמת מצוה.

מחיית עמלק – מצות הציבור או מצות היחיד

במחיית עמלק נראה שנחלקו החינוך והרמב"ם על מי מצוה זו מוטלת. הרמב"ם

1. אמנם משמע לכאורה במש"כ בסהמ"צ שמצוה זו נוהגת במלחמת הרשות דוק. אולם יש לפרש דבריו ולומר, שמה שכתב "זוהו כלו וכו'", לא כתב אלא על הריגת זכרים גדולים כשלא השלימו, מה שאין כן במלחמת מצוה (ועי' בפירוש הרמב"ן עה"ת בפר' שופטים שם). וכך לא יסתרו דבריו בסהמ"צ את שכתב בפר' מהלכות מלכים ה"א. והשווה לדברי החינוך במצוה תקצו.

בסהמ"צ בסיכום מצוות עשה כתב: "יובשתסתכל על כל אלו המצוות שקדם זכרם עתה, שתמצא מהם מצוות שהם חובה על הציבור, לא כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק." מפורש שהוא סובר שמצוות מחייבת עמלק מוטלת על הציבור דוקא, ולא על יחידים. וכן נראה בפ"ה ממלכים הלכות ד' וד', שגבי החרמת ז' עממין הזכיר חיוב היחידים, ולא גבי מחייבת עמלק, עיי"ש. לעומת זאת החינוך כתב במצוה תרד, שמצוות מחייבת עמלק היא אמנם מן המצוות המוטלות על הציבור כולו, ואולם אף היחידים חייבים בה.

החרמת שבעת העממים — מצוות הציבור או מצוות היחיד

במצוה תכ"ה כתב החינוך, שהיחיד שלא קיים מצוות החרמת ז' עממין ביטל מ"ע זו, מלבד שעבר על הלאו של "לא תחיה כל נשמה". היחידים מצוין איפוא, לדעתו, הן בלאו והן בעשה. אולם מדברי הרמב"ם נראה שאינו סובר כן: בפ"ה מהלכות מלכים ה"ד: "מצוות עשה להחרים ז' עממין שנאמר החרם תחרימם. וכל שבא לידו א' מהם ולא הרגו, עובר בלא תעשה שנאמר לא תחיה כל נשמה." ולא כתב שביטל גם עשה, כמו שציין החינוך. וכן נראה מדבריו בסהמ"צ, שרק בדבריו לגבי הלאו (ל"ת מט) הזכיר חיוב יחידים, ולא במה שכתב לגבי העשה (קפז). והיינו שסובר, שחיוב "החרם תחרימם" על הציבור הוא מוטל, ולא על היחידים.

אפשר שנחלקו הרמב"ם והחינוך במשמעות "החרם תחרימם" שבפרשה, וממנה למדו פירוש של מצוה זו, אם דרך מלחמה היא דוקא שהיא של הציבור כולו או לא. ואפשר שנחלקו במהותה של מצוות "החרם תחרימם", אם מעשה ההחרמה הוא עיקר חיובה של המצוה, או תכליתו — שלא תחיה כל נשמה. הרמב"ם סובר כצד הראשון, ש"החרם תחרימם" מורה על דרך מלחמה, ולכן דעתו שדוקא בדרך מלחמה נצטוו, שהרי על מעשה ההחרמה הקפידה תורה, שזהו עיקר מצוותו. מה שאין כן גבי הלאו, שהוא ודאי מורה על התכלית, שלא תחיה כל נשמה, ולא הקפידה תורה אלא עליה, וא"כ מה לי בדרך מלחמה, מה לי בדרך אחרת ובלבד שתקיים. לכן לדעתו מצוין היחידים מכל מקום בלאו. אולם החינוך סובר שאף עשה ד"החרם תחרימם" הוא מעניינו של הלאו (ואולי מטעם שהלאו מלמד עליו), והיינו שאף בעשה אין המעשה עיקר המצוה אלא תכליתו — שלא תחיה כל נשמה. ואם כן, מה לי אם יקיים בדרך מלחמה, מה לי בדרך אחרת, ובלבד שתקיים התכלית, וכמו בקיום הלאו. ולכן לדעתו אף היחידים מצוין בעשה ד"החרם תחרימם".

ויש עוד לדיקדק בדברי החינוך: ראשית, דרכו בכל מצוה המוטלת על הציבור כולו לציין זאת במפורש (עי' למשל מצוות צה, תא, תצא, תצו, תצח, תקב, תקכו, תקכוז). ואף גבי מחייבת עמלק (תרד) כתב שהיא מן המצוות המוטלות על הציבור כולו, למרות שלדעתו אף היחידים חייבים בה. לא ברור אם כן למה לא כתב זאת

אף גבי החרמת ז' עממין, למרות שאף בדרך מלחמה היא מקוימת, ולכאורה דומה היא בזה למצוות מחיית עמלק.

מלבד זאת יש לברר שיטתו בטעמו במה שחלק הרמב"ם גבי מחיית עמלק וכתב שאף שזוהי מן המצוות המוטלות על הציבור כולן, מכל מקום אף היחידים חייבים, שהרי לכאורה דברי הרמב"ם צודקים הם, שאם על הציבור מוטל החיוב, מה מקור מצינו לחיוב יחידים גם כן, שלא מצינו מצות ציבור לחד ומצות יחידים לחד במחיית עמלק?

דעת החינוך: שבעת העממים – מצות היחיד, מחיית עמלק – מצות הציבור

והנלע"ד מכל זה שלדעת החינוך מוטלת מצוות החרמת ז' עממין (הן בעשה והן בלאו) על היחידים, אולם מצות מחיית עמלק היא בדרך מלחמה בעיקרה ומוטלת על הציבור כולו. ולכן דוקא במלחמת עמלק כתב שזוהי מצוה ציבורית, ולא כתב כן גבי החרמת ז' עממין. הוא סובר שאף חיוב היחידים במחיית עמלק אינו חיוב בפני עצמו, אלא נובע מחיוב המלחמה של הציבור כולו, מטעם שהיחיד הוא חלק מן הציבור, וחייב להשתתף בחובותיו. לפי זה החינוך והרמב"ם סוברים שניהם, שמחיית עמלק מוטלת על הציבור, אלא שנחלקו אם יש חיוב הנובע מחיוב הציבור: החינוך סובר שיש חיוב יחידים כזה, והרמב"ם חולק.

השתא דאתינן להכי, לכאורה אפשר היה לפרש כוונת הרמב"ם בסהמ"צ שאינה אלא על עיקר החיוב של מחיית עמלק, שעל הציבור הוא מוטל ולא על היחידים. אולם מפשטות דבריו, שסתמם ולא כתב אלא שאין חיוב זה על היחידים, ולא ציין שאף היחידים חייבין, נראה שאין על היחידים כל חיוב בקיום מצוה זו לדעתו. אפשר שיש מקור לדעת החינוך לחיוב יחידים במחיית עמלק מדברי המכילתא סוף פר' בשלח: "רבי אליעזר אומר: נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, שאם יבוא מכל האומות להתגייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו ולא יקבלוהו, שנאמר ויאמר דוד אל הנער המגיד לו: אי מזה אתה? ויאמר: בן איש גר עמלקי אנכי. נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו, אם יבוא אחד מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו, ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו. מיד: ויאמר אליו דוד: דמך על ראשך כי פיך ענה בך. לכך נאמר מדור דור." אף תליית הריגת הנער העמלקי במקרא "מלחמה לד' בעמלק מדור דור" אפשר שיש בה רמז לכך, שגם חיוב היחידים מדין מלחמה הוא. הרמב"ם אפשר שמפרש בדרך אחרת את דברי המכילתא, ועי' במשך-חכמה סוף פר' כיתצא, שדחה את הראיה מדברי המכילתא, ועי' במקור שהביא משמואל א' כו, שאין המצוה ביחיד.

אמנם הגאון רבי משולם ראטה (בשו"ת קל-מבשר ח"ב סי' מב) מסיק כאמור לעיל, שלדעת החינוך מצות החרמת ז' עממין בעיקרה על הציבור היא מוטלת, וכמו מחיית עמלק. והוכיח ממה שכתב החינוך במצות שאילת שלום (הנהוגת בין

במלחמת הרשות בין במלחמת מצוה לדעתו, שהיא מן המצוות המוטלות על הציבור כולו. אולם לכאורה ראייה זו אינה מחוורת, משום שיש לומר ששאילת שלום עצמה כשאר חיובי מלחמה היא, ומוטלת על הציבור כולו, אולם משלא השלימו, חל דין "החרם תחרימם" המוטל בעיקרו על היחידים. ואדרבא, מדבריו החינוך מוכח איפכא כנ"ל, שאין החרמת ז' עממין מוטלת בעיקרה על הציבור אלא על היחידים.

חיוב נשים בהחרמת שבעת העממים

ובזה מיושבת קושית האבניניור, שהקשה שאין בטעם שכתב החינוך שנשים לאו בנות מלחמה כדי לפוטן מחיוב יחידים במחיית עמלק. ע"פ מה שכתבנו, אף חיוב היחידים במחייתו מדין מלחמה הוא, ולכן נשים, שאינן בנות מלחמה, פטורות אף מחיוב היחידים.

מטעם זה אין סתירה בין מה שכתב החינוך בהחרמת ז' עממין, שנשים חייבות, ובין מה שכתב במחיית עמלק, שנהגת בזכרים דוקא. כאמור החרמת ז' עממין בעיקרה על היחידים היא מוטלת, ולא בדרך מלחמה. ולכן אף נשים חייבות בה, וככל מצוות היחידים שאינן מצוות עשה שהז"ג. אולם במחיית עמלק החיוב בעיקרו הוא על הציבור כולו ובדרך מלחמה, ואף חיוב היחידים מטעם זה. לכן פטורות נשים ממצות מחיית עמלק, כיון שאינן בנות מלחמה.

אלא שענתה יש לברר פירוש דין משנת סוטה לדעת החינוך. בשלמא הרמב"ם, הסובר שהן במלחמת ז' עממין והן במלחמת עמלק נשים חייבות, למד דין זה מפשט דברי המשנה שבה נאמר שלמלחמות מצוה הכל יוצאין, וכנ"ל. אולם החינוך מחלק וסובר שבהחרמת ז' עממין נשים חייבות, אך ממחית עמלק הן פטורות. א"כ יש לברר מה מקורו לחילוק זה, וכיצד תהלוים שיטתו את דין המשנה. ואף שלפירוש רבא בגמ' שם, מלחמות מצוה — מלחמות יהושע לכיבוש הן, והיינו לכאורה מלחמות החרמת ז' עממין דוקא, מכל מקום החינוך כפי שכבר ראינו סובר אף הוא כדעת הרמב"ם שאף מלחמת עמלק, מלחמת מצוה היא. ובפשטות מקורו לגדר מלחמת מצוה הוא מסוגית סוטה, ומפרש שמלחמת עמלק היא כמלחמת ז' עממין לענין זה. לכן לא זו בלבד שאין מקור משם לחלק בין החרמת ז' עממין ומחיית עמלק, אלא אדרבא משם ראייה שלענין דין חזרה מעורכי המלחמה דין אחד להם.

לכן נראה, שאף החינוך מפרש שיציאת כלה מחופתה שנאמרה במשנה, לא לחיוב מלחמה ממש נאמרה, שאין נשים בנות מלחמה, וכמו שפירשו הרדב"ז ואחרים כנ"ל. לפי זה אין מקורו של החינוך לחיוב נשים בהחרמת ז' עממין מן המשנה, אלא בפירושו למצוות "והיוו וטווי'מנט", שנאמרו טווב' שבעיקרה על היחידים היא מוטלת, והרי היא ככל מצוות התורה האחרות המוטלות על נשים.

לפי זה, אף שנשים חייבות בהחרמת ז' עממין לדעת החינוך, אין חיוב זה אלא מטעם שזוהי מצוה מוטלת על היחידים ולא מדין מלחמה, שאינן בנות מלחמה, ולכן מחויבים שבמלחמה לעולם הן פטורות. משום כך כתב במצות שאילת שלום, במצות "ויתד תהיה לך", במצות "ויד תהיה לך" ובמצות "אל תראו ואל תחפזו", שדוקא זכרים חייבים בהן, ולא נקבות שאינן בנות מלחמה. ברם הרמב"ם מפרש כאמור את דין המשנה בסוטה כפשוטו, ולשיטתו המשנה עוסקת הן במלחמת ז' עממין והן במחיית עמלק. אם כן מוכח שאף שנשים אינן בנות מלחמה, מכל מקום חייבות הן במלחמת מצוה ואף בחיוב מלחמה, שהרי מלחמת עמלק למרות שחיובה על הציבור כולו ובדרך מלחמה, מכל מקום אף בה חייבות נשים. לכן לדעתו יש מקור לחיוב נשים גם בדיני מלחמה וחיוביה כשאלת שלום, "ויד תהיה לך", "ויתד תהיה לך", "לא תערוץ מפניהם", במלחמות מצוה.

הפטור מסיכון עצמי בהחרמת שבעת העממים

בדברינו מיושבים דברי החינוך, שכתב גבי חיוב יחידים בהחרמת ז' עממין, שהוא רק בלא הסתכנות עצמית, שהרי כאמור החרמת ז' עממין בעיקרה על היחידים היא מוטלת, ולא דרך מלחמה. לכן דומה היא בזה לכלל המצוות האחרות, הנדחות מפני פיקוח נפש. רק אם הציווי הוא מפורש בדרך מלחמה, מצוותו בכך, ואף תוך סיכון, שזוהי דרכה של מלחמה. מה שאין כן בהחרמת ז' עממין, ולכן מוטל בה החיוב רק בלא הסתכנות, ומיושבת קושית המנחת-חינוך. ומיושב גם מה שמוכח מדברי החינוך, שסובר שחיוב יחידים במלחמת עמלק הוא אף תוך הסתכנות עצמית. מחיית עמלק בעיקרה על הציבור היא מוטלת, ובדרך מלחמה, ואף חיוב היחידים הוא מטעם זה. אם כן מפורש שמצוותו בכך ואף תוך הסתכנות, ושייכת כאן הסברה שכתב המנחת-חינוך "דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהוא סכנה". לכן חיוב היחידים הוא אף תוך הסתכנות. אמנם נראה, שכל זה בחיוב היחידים. אולם כאשר מקיימים החרמת ז' עממין בדרך מלחמה, מסתבר שהחיוב על היחיד חל אף תוך הסתכנות גם לדעת החינוך, שלא גרע ממלחמת הרשות, שיוצאים להלחם בה ואף שיש בכך סיכון נפשות.